

עלייתה וקריסתה של תנועת העבודה הארצישראלית

מהתיישבות כערך להתיישבות כנדל"ן ומציונות ל"ברית שלום"

צבי שילוח

מי שלא היה סוציאליסט בנעוריו סימן שחסר-לב הוא;
מי שנשאר סוציאליסט בערוב ימיו, סימן שחסר מוח הוא.

אוטו פון ביסמרק

בשיפור מצבו הכלכלי של מעמד הפועלים היה חלקה רב, וכך גם בעיצוב הדמוקרטיה, על-ידי מאבקה הבלתי-נלאה להבטחת זכות בחירה לפועלים ולנשים, וכן בדבקותה האידיאולוגית בפרלמנטריזם. גם את ה"ניו-דיל" של הנשיא רוזוולט בשנות השלושים אפשר לזקוף בעקיפין לזכות הצלחותיה, והוא הדין במדיניות הסעד והרווחה באירופה שלאחר מלחמת-העולם השנייה.

ואילו כישלונה של הסוציאל-דמוקרטיה נבע מהעדר הרצון, או היכולת, של המדינות הקפיטליסטיות לפעול לפני משבר, כפי שעשו כשהמשבר נתן אותותיו במציאות וגרם לאסון עולמי. האבטלה הנוראה בגרמניה בשנות העשרים היתה בין הגורמים שהעלתה את היטלר לשלטון, ואז הגיע גם הנשיא רוזוולט, נציגו הראשי של הקפיטליזם, כשיטה כלכלית, למסקנה שהמדינה חייבת לווסת את הכלכלה. לימים, כשנתגלו מגרעותיה של מדינת הרווחה, ודווקא בשוודיה שמיצתה אותה בצורה מרבית, הבינו גם שם שדרוש ריסון הדאגה המוגזמת לנוחותו של האזרח, כאשר אין ביכולת החברה לשאת בהוצאות המתחייבות ממדיניותו הסעד.

אבל הסוציאל-דמוקרטיה, שהיתה לה יד בעיצובן של המדינות באירופה, לא הקימה אף מדינה סוציאליסטית, לפי תורתה, שבה נועד להלאמת אמצעי הייצור והקניין הפרטי מקום מרכזי, כפי שעשו הקומוניסטים בהגיעם לשלטון. רק תנועה סוציאליסטית-דמוקרטית אחת ויחידה

קריסתה של ההסתדרות לא חוללה בתולדות הציונות את אשר חוללה קריסת ברית-המועצות בתולדות העולם, אך בלי ספק שהיא חוללה דבר דומה במהותו בתולדות תנועת העבודה, הציונית-סוציאליסטית, הן באגפה המתון, הסוציאל-דמוקרטי והן באגפה השמאלני, המיוצג היסטורית על-ידי מפ"ם, שכודל פשיטת-הרגל שלה מבחינת האידיאולוגיה הסוציאליסטית-קומוניסטית שלה, כך גודל חלקה בקריסת ההסתדרות.

במעשיותה הנודעת הספיקה מפ"ם להצטרף לפני שני עשורים לאינטרנציונל השני, שבעבר נחשב בעיניה, לפי השגרה הקומוניסטית, "בוגד באינטרסים של מעמד הפועלים", וכן להתיישב לאחר ניצחונו של חיים רמון בהסתדרות על כסאו של גזבר ההסתדרות, למרות שעד מפלת "העבודה" בבחירות ב-9 במאי 1994, נמנתה עם השמרנים ביותר מבחינת השמירה על המבנה הישן של ההסתדרות, והיתה שותפה מלאה בהנהגתה.

רצה הגורל שמפ"ם הגיעה לאינטרנציונל השני לא בימי עצמתו, אלא כשברוב ארצות אירופה, הסוציאל-דמוקרטיה בולטת בחולשתה. עם זאת, חובה לציין שהקומוניזם קרס בשל כישלוננו המוסרי והמעשי הטוטלי, ואילו הסוציאל-דמוקרטיה נחלשה למרות הישגיה ההיסטוריים בעבר.

הפובליציסט והסופר צבי שילוח הוא חבר מערכת מועצת נתיב ומשתתף קבוע בכתב-העת.

בעולם עשתה זאת, בהקימה את הסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל המנדטורית, **מדינה בתוך מדינה**. לוח-השנים חמד לו לצון: בין קריסת ברית-המועצות (1991) לבין קריסת המיני-מדינה, ההסתדרות (1994) חלפו שלוש שנים, בדיוק כמספר השנים שעברו בין מהפכת אוקטובר הבולשביקית (1917) לבין הקמת ההסתדרות בדצמבר (1920). וכפי שלא ניתן לנתק את הקמת מדינת ישראל ממלחמת-העולם השנייה ומראשיתה של המלחמה הקרה, כך אי אפשר לנתק את לידת תנועת העבודה הארצישראלית מההתרחשויות בתנועה הסוציאליסטית העולמית, ובייחוד בתנועה המהפכנית ברוסיה, על שלושת זרמי העיקריים: 1) הנרודניקית, ובהמשכה – המפלגה הסוציאל-רביולוציונרית העממית; 2) המנשביקית, הסוציאל-דמוקרטית, המרקסיסטית; ו-3) הבולשביקית, מחוללת מהפכת אוקטובר בעתיד.

משמעויות המפולת בפוליטיקה האקטואלית

קריסתה של תנועת העבודה ההיסטורית אינה עניין להיסטוריונים בלבד, אלא לפוליטיקה אקטואלית, קודם כל מבחינת השאלה שחייב להציג לעצמו כל ציוני: כיצד התדרדרה תנועה רבת-זכויות, שמחולליה כונו, בהגיעם ארצה, בכינוי הגנאי "שמנדריקים" (יחפניים), ואף שהיו סוציאליסטים לא נכעו למקובלות בתנועה הסוציאליסטית העולמית ודגלו בסיסמה כלל לא-סוציאליסטית – עבודה עברית; מחבריהם תבעו להיות פועלים פשוטים כדי לטהר את המשק היהודי מעבודה ערבית, והקימו תנועה חלוצית בגולה ותנועה קיבוצית בארץ, שחבריה נדרשו לקשור את כל חייהם עם התפקיד החלוצי בכיבוש השממה ובהרחבת הבסיס הטריטוריאלי של המפעל הציוני. כיצד התדרדרה תנועה זו והיתה לתנועה המובילה בימינו את פירוק המדינה היהודית, למען מטרה "קדושה" בעיניה: החזקת השלטון וניצחון בבחירות?

למען מטרה זו קיבל יצחק רבין את דרכו של תנועת השומר הצעיר, שבימי המאבק על הקמת המדינה המירה את מטרת הציונות ממדינה יהודית למדינה דר-לאומית, ובימינו, החל ממלחמת האזרחים בלבנון, ועתה ימי בוסניה וצ'צ'ניה, היא מוותרת על אדמת ארץ-ישראל למען "אחוות עמים", הסיסמה השלישית משלוש הסיסמאות שהתנוססו **בעל המשמר**, שנסגר בעקבות ה"חיים החדשים" בהסתדרות, שקרסה.

מה שלא עשתה תנועת העבודה בימי השפל בציונות, בשנות העשרים, כשדחתה על הסף את תורת "ברית שלום", עשתה תנועת העבודה העכשווית בשיא כוחה של מדינת ישראל (וזאת בהשפעת מרצ הפוסט-ציונית וגם הפוסט-סוציאליסטית), הממריצה את יצחק רבין לכוון בארץ-ישראל המערבית מדינה אש"פית שבירתה אמורה להיות מזרח-ירושלים. אין להתפלא על מרצ, שאימצה את תורת משיח השקר האחרון יעקב פרנק (במאה ה-18), שלפיה ביטולה של תורת ישראל היא קיומה. בגרסה האקטואלית פירוש הדבר שעקירת היהודים מארץ-ישראל שבשליטתם, היא-היא הציונות במיטבה. בימינו, ימי מות האידיאולוגיה

וניצחון האופורטוניזם הניהיליסטי-הדוניסטי, גלגול כזה של תנועת העבודה ההיסטורית אינו מעורר שום תמיהה ותגובה בשורותיה, ולבד מה"דרך השלישית" לא נעו בה הספים. והרי לכם אותו רבי-סרן בצה"ל שקבע שכשם שהקמת יישוב יהודי היתה מצווה ציונית, כך פירוק יישוב הוא מצווה – מצווה הבאה ב"עברה"....

המרקסיסט האחרון...

פּרופ' שטרנהל (הרכש של שמעון פרס, בימי כהונתו כמזכ"ל מפלגת העבודה, כדי לעשותה מרצ, והצליח בכך, כידוע), שהציע בזמנו לצה"ל לעלות בטנקים על יישובי המתנחלים כדי להחריבם, עושה עתה דה-לגיטימציה מבחינה סוציאליסטית, לתנועת העבודה, כפי שעשה תום שגב, מעורכי **הארץ**, למדינת ישראל כולה; דהיינו: האשמתה בלידה בחטא ובחיים בחטא. ואם תום שגב ממקד את חציו בבן-גוריון, עושה זאת שטרנהל כלפי ברל כצנלסון בספרו החדש **בניין אומה או תיקון חברה**. בספר זה, (ולא מקרה הוא שחיבורו של שטרנהל ראה אור בהוצאת "עם עובד" שנוסדה על-ידי ברל כצנלסון!) טוען המחבר שאבות תנועת העבודה הארצישראלית, הציונית-סוציאליסטית, לא היו כלל סוציאליסטים, שכן הסוציאליזם שלהם היה רק אמצעי להשגת מטרות לאומיות, ר"ל. במובן מסוים הוא אפילו צודק, דהיינו: שבגלל הציונות הם נעשו סוציאליסטים. ד"ר נחמן סירקין, ממייסדי מפלגת פועלי-ציון בגולה, הביא לקונגרס הציוני השני את ספרו: **מדינה יהודית סוציאליסטית**, שכן מדינה חדשה, כך סבור היה, רצוי להקים על יסודות סוציאליסטיים.

בר ברוכוב, שעמד לצדו של מנחם אושיסקין במאבקו נגד הרצל, שמוכן היה לקבל את תכניתה של ממשלת בריטניה להקמת מדינת היהודים באוגנדה, הוא אותו ברוכוב, שכדי להכשיר את הציונות בעיני הפועלים היהודים ברחבי רוסיה, פולין וליטא, שהיו נתונים להשפעת ה"בונד" האנטי-ציוני, ביסס את הציונות על המרקסיזם האורתודוקסי, ששלט אז באינטרנציונל השני. בימי לידתה של תנועת העבודה הארצישראלית היה קרל מרקס גיבור כבר עשרים שנה (הוא מת ב-1888), אך תורתו כבשה את כל התנועה הסוציאליסטית. מרקס (למרות שבעינינו נראית תורתו נלעגת ופרימיטיבית משהו) היה תיאורטיקן גדול ומהפכן, אך ביסודו היה קוסמופוליט שראה לפניו מעמדות ולא עמים. אמנם מרקס תמך בעצמאות פולין אך תמיכה זו לא נבעה מהכרתו בזכות העם הפולני למדינה משלו, אלא כפונקציה במערכה של עמי אירופה נגד רוסיה הצארית, מעוז הריאקציה האירופית בימים ההם. מהצ'כים ומהעמים הבלקניים שלל את זכותם לעצמאות, שכן, דיאלקטית, האימפריה ההבסבורגית נחשבה בעיניו לגורם מתקדם, למרות היותה משעבדת עמים.

מפלגה פטריוטית כמו הפפ"ס הפולנית, יכלה לחיות עם המטריאליזם ההיסטורי של מרקס ואנגלס, אבל לא עם מימרתו "שלפועל אין מולדת". מפלגת פועלי-ציון העולמית, שעמדה בתחרות עם ה"בונד" האנטי-ציוני על נפש הפועלים היהודיים, התדפקה על דלתות האינטרנציונל השני,

וברוכוב – בבססו את הציונות על המרקסיזם – הגיע לאבסורדים, כגון בהנחתו הנודעת, שארץ-ישראל היהודית תיבנה עלידי הבורגנות היהודית, אשר במצוקתה עקב דחיקתה עלידי הבורגנות הגויית והאנטישמית, תיאלץ לחפש ארצות להשקעת הונה ותמצא למטרה זו את ארץ-ישראל; כך יוכל גם הפרולטריון היהודי למצוא בסיס אסטרטגי להשתתפותו במלחמת המעמדות העולמית, דהיינו, בקרב אחרון במלחמת-עולם, כפי שנאמר בהמנון האינטרנציונל...

הציונות (הכוללת בשלב הראשון את "חיבת ציון") והסוציאליזם קמו בעת ובעונה אחת. עוד אנשי העלייה הראשונה (שהחלה בשנת 1882), מייסדי היישוב החדש, היו מושפעים מרעיונות סוציאליסטיים, ואפילו, בדומה לבל"וים, מרעיונות אנרכיסטיים שהיו פופולריים מאוד בימי האינטרנציונל הראשון, שפורק בשל חילוקי-דעות בין קרל מרקס לבין מיכאיל בקונין, יוצר האנרכיזם. ביליו היתה תנועה חלוצית אשר אל סיסמתו של "ליליינבלום: "עוד דונם אחד ועוד יהודי אחד בארץ-ישראל" הוסיפה את המילים: "עוד פועל יהודי בארץ-ישראל".

הם ידעו הכל על הסוציאליזם. הרי עוד בשנות השישים של המאה ה-19 הוציא אהרון שמואל ליברמן ירחון סוציאליסטי בשפה העברית בשם **אמת**. הוא האמין שיסודות הסוציאליזם היהודי נובעים מתורת ישראל ומנביאיה. זו היתה גם דעתו של משה הס, מאבות הסוציאליזם העולמי, שבשל ספרו **רומא וירושלים** נחשב לאחד ממבשרי ציון. יוסף ויתקין, מאחרוני העלייה הראשונה, שעלה ארצה מיד אחרי הקונגרס הציוני הראשון (1897) פנה אל צעירי העם היהודי בגולה בקול קורא וסיים את קריאתו במשפט: "בואו, מהרו גיבורי ישראל, חדשו את ימי הבילויים ביתר שאת ועוז". הוא נחשב אפוא לחוליה מקשרת בין העלייה הראשונה לעלייה השנייה. לקריאתו נענו מעטים, ומהם, לפי דברי בן-גוריון, ירדו 90 אחוזים מהעולים לגולה.

אבל המעטים שנותרו היו הגרעין שעשה היסטוריה, ובתרמילו של אחד מהם היה חבוי שרביט המרשל במלחמת העצמאות של עם ישראל בארץ-ישראל. הם גם הקימו את מפלגות הפועלים הראשונות, את "הפועל הצעיר" ואת הסניף הארצישראלי של פועלי-ציון העולמית. ב"פלטפורמה הרמלאית" (על שם העיר שבה נערכה ועידת פועלי-ציון, ובה השתתף העולה החדש דוד גריף), מצויים ניסוחי עקרונות הקרובים לניסוחי "המניפסט הקומוניסטי". הדבר הראשון שעלה בידי בן-גוריון לבצע במפלגתו היה ביטול ה"פלטפורמה" ההיא. בן-גוריון היה מספר שברדתו בחוף יפו ב-1906, קיבלו חבריו את פניו בשאלתם הראשונה: האם הוא בעד או נגד המטריאליזם ההיסטורי. זו היתה ה"שיבולת" של צאצאי בני-אפרים, סימן לכשרות מרקסיסטית-ברוכוביסטית...

ברוכוב עצמו נטש לפני מותו את הברוכוביזם הדוגמטי והכיר בטעות שבנטישתו את ההסתדרות הציונית משום היותה "מעוז הבורגנות", כביכול. אתו נותרו חסידים שוטים מבין חברי מפלגתו, שאימצו את תורתו על קרבה וכרעיה, וכבר לאחר מותו פילגו את הברית העולמית פועלי-ציון, כשברקע צלצלו פעמוני הצבא האדום הבולשביקי בשערי ורשה. אמנם גורלם של המתפלגים לא שפר עליהם, ובארץ הם היו מפלגה קיקיונית, שעל-אף רצונם העז

להתקבל לקומוניטרן לא זכו לכך מעולם, אך לימים היו געגועיהם אלה לנחלתו של "השומר הצעיר". כל זה התרחש בפתח העלייה השלישית, זו שהחלה לאחר פרסום הצהרת בלפור, ובימיה נוצרו הכלים לניצחונה של תנועת העבודה הארצישראלית, הציונית-סוציאליסטית, ביישוב ובתנועה הציונית, מצד אחד, ונורעו הזרעים הראשונים של הכפירה הקולקטיבית בציונות, זרע המהרסים והמחריבים שהשתלטו עליה בימינו אלה, מצד שני. האמונה בקומוניזם גרמה לכפירה קיבוצית בציונות, בגדוד העבודה, בפק"פ, ולימים בקבוצה הסנהאייסטית במפ"ם, וכן ביד חנה. מה אפייני הדבר, שאותו שטרנהל הני"ל, מתגעגע בספרו למפלגת "פועלי-ציון שמאל", העקרה ממעש, וזאת משום שאימצה את הרעיון הפרולטרני, נשמת אפו של הסוציאליזם המרקסיסטי.

הכמיהה לעצמה והאמצעי להגיע אליה – הסוציאליזם הקוונסטרוקטיבי

מן העלייה השנייה ירשה העלייה השלישית מנהיגים, שהבולטים בהם היו דוד בן-גוריון וברל כצנלסון, אילולא נרצח חיים ארלוזורוב היה הופך את הזוג לשלישייה. "הפועל הצעיר" שלל מכל את הברוכוביזם המרקסיסטי על מלחמת המעמדות שבו ועל האמונה שלו בעלייה סטיכית, בתו של ה"פרוצס הסטיכ"י, נשמת אפו של הברוכוביזם. "הפועל הצעיר" דגל בעלייה רצונית, של אידיאליסטים הבאים ארצה לא בגלל מצוקה כלכלית, עיקרון חשוב במרקסיזם, אלא כדי לבנות את הארץ כמדינה יהודית. בשל טעמים אלה היו נתונים בוויכוח מר עם פועלי-ציון. גם ברל כצנלסון לא קיבל את הברוכוביזם, ובכמה עניינים היה קרוב יותר ל"הפועל הצעיר" מאשר לפועלי-ציון, שעמם דווקא הקים את "אחדות העבודה", וזאת בשל מודעותו לכך שקומץ הפועלים המקיימים יריבות קשה ביניהם בשל חברותם בשתי מפלגות נפרדות, מאוחדים למעשה, הן במאבקי החיים והן במגמותיהם החברתיות והפוליטיות: על אף המרקסיזם האינטרנציונליסטי, הקימו אנשי פועלי-ציון את המחותרות הצבאיות "בר-גורא" ו"השומר", ואילו אנשי "הפועל הצעיר" הלא-סוציאליסטים הקימו את דגניה, הקבוצה ההתיישבותית הקולקטיביסטית, תא סוציאליסטי שוויוני, מקסימליסטי.

אהרון דוד גורדון היה אמנם צמחוני פוליטי, אך הוא היה קנאי לעבודה עברית במשק היהודי הפרטי, ובכלל גרס שבלי עבודה עברית ובלי **אדמה יהודית** הציונות נעשית פלסטר ונהפכת לחזון בדים. "הפועל הצעיר" שלל את תביעת המרקסיסטים לארגון משותף עם ערבים בהסתדרות. "הפועל הצעיר" סירב להצטרף אל "אחדות העבודה", שקמה ביזמתם של ברל כצנלסון וחבריו הבלתי-מפלגתיים ושל בן-גוריון, בוועידת האיחוד במרס 1919, וכש"אחדות העבודה" הקימה מהחלק השמאלי יותר של אנשי "צעירי ציון" במזרח אירופה את מפלגת הצי"ס (ציונים-סוציאליסטים), מיהר א"ד גורדון בשליחות חבריו להקים מצעירי ציון הימניים וחברי "הפועל הצעיר" באירופה המערבית את "מפלגת העבודה הציונית-התאחדות", אחות ל"הפועל הצעיר". שנה לאחר הקמת

"אחדות העבודה", כמה ביזמתה וביזמתם של העולים החדשים מ"החלוץ" שהקים יוסף טרומפלדור ברוסיה, ומהעולים הראשונים של "השומר הצעיר", **ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים**.

כך החלה תקופה חדשה בתולדות היישוב, עם הקמתה של מדינה בתוך מדינת המנדט, יצירה ייחודית בתנועה המקצועית העולמית, שבהשפעת הסוציאליזם דמוקרטיה. אל ההסתדרות הצטרף גם "הפועל הצעיר", על-אף הסתייגותו מפעולה תרבותית מטעם ההסתדרות. לימים ניטשטשו ההבדלים בין "הפועל הצעיר" ל"אחדות העבודה" בפעילותן בהסתדרות, וכשקמה לימים מפא"י קשה היה להבחין במצאם המפלגתי של היריבים לשעבר. סוד המזיגה היה הסוציאליזם הקונסטרוקטיבי, היצרני, הייחודי בסוציאליזם העולמי, כאמור.

הנה כי כן ההבדל המהותי בין תנועת העבודה הציונית סוציאליסטית הארצישראלית לבין תנועות פועלים בעולם התמצה בכך, שהתנועות העולמיות כמו **מתוך** מציאות (גם פועל-ציון בגולה), ורק תנועת העבודה הארצישראלית קמה על מנת **ליצור** מציאות חדשה; זהו גם ההבדל העיקרי בין התנועות הלאומיות בעולם לבין התנועה הלאומית של העם היהודי – הציונות. מכאן גם זיקת הציונות וזיקת הסוציאליזם הארצישראלי לאוטופיה, ולביטוייה הקיצוני – התנועה הקיבוצית. ברם, שעה שבסוציאליזם העולמי היתה האוטופיה שלב מוקדם שעבר מן העולם, ומרקס היה מלגלג עליה, ובמקומה יצר כביכול סוציאליזם **מדעי**, הרי בתנועת העבודה הארצישראלית האוטופיה היתה משולבת במציאות כפתיל בלהבה והפכה לתכנית מעשית, וההסתדרות הכללית התיימרה להיות מסגרת למימושה.

עם ייסודה של ההסתדרות נקבע שהיא "מאגדת את כל הפועלים החיים על יגיעם מבלי לנצל זולתם, לשם סידור כל העניינים היישוביים, הכלכליים והתרבותיים של המעמד העובד בארץ, לבניית **חברת העבודה העברית בארץ-ישראל**" ולא חברה סוציאליסטית (וגם על כך מקוון שטרנהל), אך היו בה יסודות סינדיקליסטיים מסוימים. בוועידה נחלקו הדעות בדבר הכללת סעיף ההגנה בתפקידיה של ההסתדרות, ולבסוף הוחלט על "לשם שמירה והגנה", כשהמלה "הגנה" הוסתרה מטעמי קונספירציה מפני השלטון המנדטורי. עד הקמת צה"ל היתה ההסתדרות מיוצגת ב-50 אחוזים בגוף העליון של ארגון ההגנה היישובי. הסינתזה בין האוטופיה לבין המאבק היומיומי לקיום, יצר את העצמה שבמזיג בין ההסתדרות כמגנת הפועלים מבחינה מקצועית, מחד גיסא, וכקבלן לבניין הארץ, מאידך גיסא.

הדחף להקמת המכשיר הזה והאחדות שקמה למענו ולמימוש חזונה היו הצהרת בלפור והתחלת העלייה השלישית, החלוצית, וכן התקוות המשיחיות שהתעוררו בעקבותיהן. שמואל יבניאלי, מהבלתי-מפלגתיים של ברל כצנלסון, הגדיר רוח משיחית זו במילים הבאות: "בתנועת התחייה שהתעוררה בקרב עם ישראל בדור האחרון אנו רואים את התחלת התגשמותו של הרעיון המשיחי: **הקץ**! זו מלת הקסם שלא העזנו להעלות על שפתינו, נבטאנה כיום" (גאולה כהן לא היתה מבטאה זאת יותר טוב לאחר מלחמת ששת-הימים).

גם על פועלי – ציון לא פסחה הציפייה המשיחית. הן בך גוריון הלא-ברוכוביטט והן יצחק בן-צבי המרקסיסט,

האמינו "בגזרת ההיסטוריה", מציין יוסף גורני בספרו **אחדות העבודה 1919-1930**. בדיוני המשלחת של הברית העולמית של פועל-ציון, בראשותו של ד"ר נחמן סירקין, שביקרה בארץ בעת ובעונה אחת עם "ועד הצירים" בראשותו של חיים וייצמן, נדונה תכנית לקליטה עלייה בת מיליון יהודים בעשור הבא ולהקמת תשתית כלכלית איתנה למען עלייה בממדים כאלה. מעניין להשוות תכנית יומרנית זו ואת הלך הרוח המשיחי הזה, עם המציאות המרה, כשההנהלה הציונית פנתה לסניפיה ברחבי העולם להימנע מעידוד העלייה, משום שהארץ אינה מוכנה עדיין לקליטת עולים המונית. ברל כצנלסון, שהשתתף בשם אחדות העבודה בוועידה הציונית העולמית בלונדון, יצא ממנה במפת-נפש.

נוכח אזלת-ידה של ההסתדרות הציונית וגילוי סימנים ראשונים לעיונות השלטון הבריטי לציונות, נוצר עם הקמת ההסתדרות העובדים גם שותף חשוב להסתדרות הציונית, שותף **ביצועי**. שנה לאחר ייסוד ההסתדרות נוסד בנק הפועלים, בהון מניות של 100 אלף לירות שטרלינג, כשההסתדרות משתתפת בו במחצית הסכום.

בבחירות הראשונות להסתדרות השתתפו 4,433 בוחרים ונבחרו 87 צירים מארבע רשימות: "אחדות העבודה" – 37; "הפועל הצעיר" – 26; עולים חדשים צעירי ציון, החלוץ (אנשיו של טרומפלדור) והשומר הצעיר – 16; מפלגה סוציאליסטית (גרעין המפלגה הקומוניסטית בעתיד) – 6; שונים – 2. כבר בוועידה הראשונה דגלו הקומוניסטים לעתיד בהפרדת הפונקציות בהסתדרות, כשהכוונה לעקור מההסתדרות כל פעילות התיישבותית-ציונית, רחמנא ליצלן, או טיפוח עלייה יהודית. בהפרדת הפונקציות התבטאה גם המגמה לעיסוק פופוליסטי של ההסתדרות בבעיות המקצועיות בלבד של הפועלים. בוועידה השלישית של ההסתדרות (יולי 1927) כבר השתתפו בבחירות 17 אלף בוחרים מתוך 22,500 חברים, ונבחרו 201 צירים, ביניהם **2 רביזיוניסטים**; פרט אחרון זה ראוי להזכירו, ולו רק משום שגם אז היו מונפים בוועידות ההסתדרות דגלים אדומים, וההסתדרות קיימה גם אז קשרים עם התנועה הסוציאליסטית, שמרכזה היה באמסטרדם. אבל הדבר לא מנע מהרביזיוניסטים להשתתף בוועידות ההסתדרות.

אולם גדול מאוד היה נזק לציונות מפרישת הרביזיוניסטים מההסתדרות, לפי הוראתו האומללה של מנהיגם ז'בוטינסקי, וההוכחה לגודל השגיאה מתמצית בעצם שובם להסתדרות בשנת 1963 ובהקימם בה את סיעת "תכלת לבן", כפי שלאחר מות ז'בוטינסקי חזרו להסתדרות הציונית "הישנה", ונעשו חסידי המשך קיומה, גם כשבך גוריון היה בדעה שהיא נעשתה מיותרת, כמו פיגומים לאחר השלמת בנייתו של בית. אך עד עצם ימינו, הן הרביזיוניסטים והן הקומוניסטים בהסתדרות, שותפים בדרישה להפרדת הפונקציות, וחיים רמון מגשים זאת. אף-על-פי-כן, הסיעה הקומוניסטית נחשבת לבעלת-ברית "ליחיים חדשים" בהסתדרות, ואילו אנשי "תכלת לבן" מוחרמים בה.

התהום שנוצרה עם הפרישה (מההסתדרות, מה"הגנה" ומההסתדרות הציונית), פרנסה את השמאל הציוני, בעל האוריינטציה על סטאלין. הרי הפורשים יכלו להיות בעלי ברית לבן-גוריון, אך לעומת זאת עמדו מנגד במעבר החלק

מיישוב למדינה, מעבר שאין לו אח ודוגמה בשום ארץ שהשתחררה מהעול הקולוניאלי, וכן עמדו מגד למבצע ההיסטורי של קליטת העלייה ההמונית, שבו הוכפל מספר היהודים בארץ בתוך שלוש שנים בלבד. במבצע זה היה ניכר מאוד חלקה של ההסתדרות, ובייחוד חלקה של קופת החולים שלה.

אין גם לזלזל בהיותה של ההסתדרות גורם חשוב בעיצוב הדמוקרטיה בישראל ובהבטחת יציבותו של השלטון במדינה הצעירה, בין מלחמת העצמאות למבצע קדש, יציבות שכל חברה דמוקרטית מייחלת לה ומתברכת בה. יציבות זו קוימה בכל ימי שלטונו של בן-גוריון, עד פרשת לבון, שלמעשה היתה מרד חברי צמרת מפא"י נגד מי שבנה אותה, וזאת מחשש לקידום בטרם עת, כביכול, של הצעירים משה דיין ושמעון פרס, נושאי דגל הרפורמה, כביכול, בהסתדרות, בימים ההם. דיין בעט פומבית ב"קומה החמישית" של בניין הוועד הפועל של ההסתדרות, ופרס דאג להכניס למצע רפ"י, שפרשה אז ממפא"י, את התביעה לרפורמה במערכת הבריאות. נתגלגלו הדברים כך, שהרפורמה במערכת הבריאות גרמה לקריסת ההסתדרות תוך מצהלות אמצעי התקשורת שליוו, ועוד ילוו, את חקירות המשטרה בשחיתות שנתגלתה בהנהגת ההסתדרות. אכן דרך ארוכה עברה ההסתדרות עד שהגיעה לאבדן שלטונה של מפלגת העבודה בהסתדרות והעברתו לזרם הפוסט-ציוני והפוסט-סוציאליסטי.

דרך המלך הפוליטית – הרפורמיזם

ע שר שנים לאחר הקמת ההסתדרות, בנסיבות דרמטיות, הפוכות במהותן לאווירה של "ימות המשיח", דהיינו לאחר מאורעות תרפ"ט, קם והיה האיחוד בין "אחדות העבודה" לבין "הפועל הצעיר", אחד האיחודים המוצלחים ביותר, ונוצרה מפלגת פועלי ארץ-ישראל – מפא"י, שהנהיגה את היישוב בדרך לעצמאות. מפא"י נחשבה לאחת המפלגות הסוציאליסטיות החזקות ביותר (יחסית, כמובן, לגודלן) בין ארצות הדמוקרטיה הפרלמנטרית, ביטאה את דרך המלך של תנועת העבודה הארצישראלית והיתה המובילה בציונות. בשנים הראשונות לקיומה נשענה על 90 אחוזים, בערך, של הבוחרים בהסתדרות, ועל רוב יחסי מתמיד בבחירות לאספת הנבחרים, ובלעדיה אי-אפשר היה להקים את הוועד הלאומי בהנהגה אלטרנטיבית, אפילו עם מה שקרוי "בלוק חוסם", בוודאי שלא עם הקומוניסטים, אבותיה של תמר גוז'ניסקי. מפא"י השתקפה בעיני הציבור כבעלת יכולת לא רק לדבר על החזון הציוני, אלא גם לממשו, במציאות מנדטורית עוינת לציונות, בחרם טוטלי מצד העולם הקומוניסטי על הציונות, ובימי עליית כוחו של הפשיזם באירופה ושלטונו של היטלר בגרמניה, שתמכו כולם בערבים.

במצע של מפא"י באותן שנים כתב ברל כצנלסון שבמרכז ההיסטוריה היהודית עומד דבר הגשמת הציונות, ובמרכז ההיסטוריה העולמית – דבר הגשמת הסוציאליזם. בשנות השלושים היה הקפיטליזם שרוי במשבר עמוק, בברית המועצות שלט סטאלין, ואילו בסוציאליזם דמוקרטיה שלטה הדוקטרינה המרקסיסטית, לפי פרשנותו של קרל

קאוטסקי. מפא"י קמה על בסיס הסוציאליזם הקונסטרוקטיבי, למעשה – הציונות בהתגשמותה, לפי הגדרתו המבריקה של ד"ר נחמן סירקין, שהציונות היא הסוציאליזם של היהודים, והייחודי מבחינה זאת בכל התנועה הסוציאליסטית-דמוקרטית. מפא"י, פרט לסיעה ב', שפרשה ממנה לימים, אימצה את האסכולה הרפורמיסטית של אדוארד ברנשטיין, שקאוטסקי התנגד לה וכינה אותה בכינוי גנאי לדידו: "רביזיוניזם", כלומר כלפי המרקסיזם הדוגמטי.

ברנשטיין, היה אמנם בצעירותו מזכירו של פרידריך אנגלס, אך היה לו העוז לערער על היסוד המרכזי במרקסיזם, דהיינו: ההלאמה הטוטלית של אמצעי הייצור והקניין הפרטי במשטר סוציאליסטי, וכן על יחסו השלילי של המרקסיזם למעמד הבינוני, שלדעת מרקס אחת דינו להיעלם. ברנשטיין בירך על היוזמה הקפיטליסטית ודגל בשיתוף-פעולה עמה למען שיפור מעמדם של הפועלים. אחרי מלחמת-העולם השנייה נתקבלה תורתו על כל התנועה הסוציאליזם-דמוקרטית. בהקשר לקריסת ההסתדרות בימינו, מעניין לציין שברנשטיין היה הראשון בתנועה הסוציאליסטית שהבחין באימת הביורוקרטיה בתנועת הפועלים, **המנגנוניזם**, העלול לנצל לרעה את כוחה ולהנציחו. וכשם שבאשר להלכה הסוציאליסטית המנגנון הוא אורתודוקסי, כך בפרקטיקה (ראה את מפ"ם כשותפה למרצ) הוא מחליף את המטרה האידיאולוגית בדאגה לעצמו. מתוך ראיית הנולד טבע ברנשטיין את אימרתו הנודעת: "לא המטרה עיקר, חשובה ממנה הדרך אל המטרה". הוא עוד הספיק לראות את התוצאות הנוראות של הלאמת אמצעי הייצור והקניין בברית-המועצות, כשכל התעשייה, המסחר, והחקלאות מנוהלים על-ידי ביורוקרטיה אדירה ומושחתת עד-כלות, המנציחה את פיגורה של ברית-המועצות, לעומת התקדמותן הטכנולוגית של ארצות המערב הקפיטליסטיות.

"חיים חדשים" בהסתדרות – דה-ציוניזציה

ל כאורה, קריסת ההסתדרות נגרמה בשל התנגדות צמרתה הישנה ו"העסקונה" הוותיקה של "העבודה" לרפורמה במערכת הבריאות, שלגופו של עניין היתה כורח המציאות כבר מזמן, והתנגדות השלטון הישן בהסתדרות לרפורמה במערכת הבריאות נבעה מחשש לאבדן התלות של קופת חולים בלשכת המס, מקור להכנסה בטוחה וכן לספקולציות פיננסיות וארגוניות, שביורוקרטיה יודעת לנצל אותן היטב להנצחת מעמדה ושלטונה.

ההתדרדרות החלה עוד בשנות החמישים, כשבסניף תל-אביב של מפא"י התארגנה קבוצת עסקנים, בהנהגתו של שרגא נצר המיתולוגי, שכינתה את עצמה "הגושי", ושתמורת הבטחת "שקט תעשייתי" להנהגה הלאומית, חסמה את הדרך לעליית כוחות צעירים לצמרת. אפילו גולדה מאיר, שלימים עמדה בראש ההיררכיה המפלגתית במפא"י, כינתה את סניף תל-אביב של מפא"י "טמני הול", על שם הסניף הניו-יורקי הידוע לשמצה של המפלגה הדמוקרטית. בספרו **מתנועה למנגנון – ניתוח התנוונותה של תנועת העבודה**, מתאר מאיר בראלי, חבר ותיק בסניף

ומעורכי **דבר** לשעבר, בפרוטרוט את ההתפתחות האומללה ואת תוצאותיה.

לרבים תהיה זאת בוודאי הפתעה שבגוריון, שהאדיר את כוח ההסתדרות בחמש-עשרה השנים שהנהיג אותה, הבין שעם קום המדינה זקוקה ההסתדרות לרפורמה יסודית, קודם כל משום שגמרה את תפקידה כקבלן לבניין הארץ ולהגשמת הציונות, תפקידים שעברו למדינה. בעמל רב עלה בידו לבטל את זרם העובדים במערכת החינוך, אשר שלא כזרם הדתי, לא היה מבוסס על אורח-חיים שונה (שמירת מצוות) אלא על השתייכות מעמדית כביכול, ולהנהיג חינוך ממלכתי אחיד במדינה. הוא גם הציע להעביר את חברת "סולל בונה" למע"צ, והצעתו לא נתקבלה. באחד הדיונים במזכירות מפא"י בשנת 1950, שכותב שורות אלה השתתף בהם, לרגל משבר קשה בתחבורה הציבורית, הציג בגוריון בפני שומעיו את הדילמה: על המפלגה להחליט: עם "אגד" נגד העם, או עם העם נגד "אגד". המזכירות החליטה נגד דעתו של בגוריון. ועל כל אלה – מיד עם קום המדינה ביסס בגוריון את צה"ל כמכשיר הגנה אחיד של המדינה ואף כמכשיר מלכד את קיבוץ הגלויות, לחישול התודעה הממלכתית של האומה ההולכת ונבנית. **השותפות של "פיפטי-פיפטי" בהנהגת ה"הגנה" שבקה חיים לכל חי**, לצערה של מפ"ם, בימי פירוק הפלמ"ח.

לפיכך, בשמענו או בקראנו בעיתון את כינוי הגנאי, כביכול, "מפא"יניק", שמטיחים שמאלנים וגם, להבדיל, אנשי "חירות" לשעבר, ביניהם כאלה שהתנסו כבר בנשיאה בעול השלטון ונכחו לדעת שקריסה אידיאולוגית חמורה יכולה להיות גם נחלתם של חניכי אצ"ל ולח"י, מן הראוי להכיר שבימי מפא"י של בגוריון, ראש-הממשלה הראשון, בוצעה המהפכה הדמוגרפית החשובה ביותר בתולדות המדינה, ובה הוכפלה האוכלוסייה היהודית בתוך שלוש-ארבע שנים, יושבו הערים הנטושות והמרחבים בנגב והוכן צה"ל עד שמשוגל היה לנצח ניצחון מפואר במלחמת סיני ובמלחמת ששת-הימים. לפיכך מותר לנו גם ליחל: הלוואי מפלגה כזאת, בימינו!

חבל מאוד שתנועת העבודה הארצישראלית, שקמה על מלחמה לעבודה עברית (מושג לאומני אז בתנועה הסוציאליסטית ובימינו גם בעיני שטרנחל הנוכר), ועל חלוציות מגשימה, ושהובילה את היישוב לעצמאות, מסיימת כמי שמוציאה משמה של ההסתדרות את השם ארץ-ישראל, וכמסייעת לתבוסתנות ביטחונית ול"ההליך שלום" העלול לגרום להתפרקותה של מדינת היהודים. הטרגדיה גדלה עוד יותר נוכח התפקיד המוביל שנטל על עצמו גם התק"ם בהתפתחות אומללה זאת. סוף-סוף השתלטה "הקולקטיביות הרעיונית" של "השומר הצעיר" על כל התנועה הקיבוצית, שנעשתה משענתה העיקרית של "שלום עכשיו", יורשתה של "ברית שלום", אך בתנאים חמורים יותר: לא בשנות העשרים, כשמספר יהודי ארץ-ישראל הסתכם ב-150 אלף נפש, אלא כשמספר היהודים בימינו מתקרב לחמישה מיליון, ומדינת ישראל היא מדינה תעשייתית מודרנית, וצה"ל נחשב לאחד הצבאות הטובים בעולם.

אפיינית לקריסתה של תנועת העבודה היא העובדה המוזרה, לכאורה, שראש תנועת "שלום עכשיו", צלי רשף, בחר את "העבודה" למפלגתו, ולא את מרצ. הרי ממילא זה

אותו הדבר, כדאי לו אפוא להיכנס לחנות גדולה יותר. בכך נסגר מעגל הכפירה בציונות הסוציאליסטית שהתחיל ב"פרקציה" ומסתיים בממשלה שמאלנית, הנשענת על תמר גוז'נסקי ועל גיס חמישי ערבי, המפרקים בידועין את מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי.

אכן, לא כמו ביהדות, שהכפירה בה, פרט לנצרות, לא היתה מעולם תנועה ששינתה את מהותה, מתרחשת בימינו בציונות כביכול, "כפירה בעיקר" ממוסדת, של מפלגות הנושאות לשווא את שמה של ארץ-ישראל העובדת, שלא רק שאינה של ארץ-ישראל, כמוצהר על ידן, אלא גם לא עובדת, אלא מפלגות של צפון תל-אביב, כפר שמריהו וסביון, ושל מעמד הנובורישים בישראל, השולט בבנקים העוברים תהליך של הפרטה, בבוהמה הגדלה עם "הרייטינג", בספרות הניהיליסטית ובתקשורת העוסקת במיטע כעיקרון-על. לא אחת מוזכרת בימינו הדעה, שאילו היה מצב דומה בימי היישוב, לא היתה יכולה לקום מדינת ישראל.

הארץ שעשה את על המשמר למיותר

ביום שישי, שבו נסתיימה מלחמת ששת-הימים, כבר הופיעה **הארץ** מפת הוויתורים הטריטוריאליים שעל ישראל לעשות. עוד לא הופעל על ישראל שום לחץ חיצוני, אך **הארץ** מילא תפקיד "חלוצי" בתנועת הנסיגה מהשיגיה של מלחמה זו. כל ימי קיומו של **הארץ** היה זה ביטאון של השקפות תבוסתניות, כמו למשל ההתנגדות ליישוב חבל לכיש.

ליום העצמאות האחרון זכו מנויי **הארץ** לתוספת שעל עמודה הראשון התנוססה כותרת לרוחבו של העמוד: "האם ישראל תגיע לגיל מאה". כלומר, אפילו לא פנייה אל התת-מודע, אלא ישר להכרתו של הקורא, לפי הגיונו של העורך, ועל כך יעידו "פנינים" בעמוד הראשון, שנבחרו ממאמרי העיתון, כגון דברי מירון בנבנישתי "שקיים ספק אם בעוד חמישים שנה יחוגו את החג, משום שיום העצמאות ייהפך ליום שבו נוסעים לנופש לחוף-לארץ, (אבל לא כבשנה זו, השנה השנייה להסכם אוסלו ותהליך הקמת מדינת פלסטין – צ"ש), אלא "כי בארץ לא יהיה איפה לבלות חופש וישראל תהיה מחלף דרכים שיש לו מדינה". (פרשנות מקורית לחזונו של שר-החוץ על "מזרח תיכון חדש"...) וזאת יכולה עוד להיחשב להתבטאות פטריוטית לעומת דעות אחרות שבאותו גיליון "חגיגי".

מאיר פעיל, הממונה על מורשתם של ישראל גלילי ויצחק טבנקין ברמת אפעל(!), אינו בטוח שמדינת ישראל תגיע לשנת המאה לקיומה, שכן, לדבריו: "על רקע הניסיון הקשה של הקיום היהודי בארץ-ישראל בעת העתיקה, מותר לנו לדאוג". כנראה שרק עתיק זה נתגלה לו רק אחרי 1967... אנטון שמאס, המשורר הערבי הלאומני, כתב שם דברים בוטים עוד יותר: "ההרפתקה הציונית נכשלה כישלון חרוץ. אמת, הופרחה כאן השממה, כמאמר הקלישה המעצבנת בתולדות ישראל, אבל שממות הרבה נוצרו במקומה, סמויות מן העין הצופייה. ואין חוגגים 'שממות'".

בכל שנות קיומה של המדינה לא העלו שמאלנים חזון על סופה של ישראל, בעיתונות הציונית בביטחון עצמי כזה,

כמו שנתיים לאחר אוסלו, בימי שלטונם של האפיגונוים בתנועת העבודה. זוהי אפוא עדות לקצו של עידן, שראשיתו עלייתה המופלאה של התנועה וסופו נפילה מבישה. התולעים שכרסמו שנים רבות את גופת התנועה, גרמו לריקבון טוטלי. לא זאב זיבוטינסקי, שקרא בתחילת שנות השלושים לשבור את ההסתדרות גרם לקריסתה, אלא ניצחונו של חיים רמון. לא יאסר ערפאת גרם להסכם אוסלו, אלא מפלגת העבודה ש"הומרצה" על ידי מרצ.

"שינוי מין"

תולדות מאבקה הפוליטי של הציונות למען מדינה יהודית הטביעה השאלה הערבית את חותמה, בעיקר לאחר כיבוש הארץ על-ידי הבריטים. בימי העלייה הראשונה כמעט שלא שמו לב לקיומה. בימי העלייה השנייה היא הופיעה בדמות המאבק על עבודה עברית ו"השומר". החל מהאינתיפאדה הראשונה, מאורעות הדמים בירושלים בפסח (סוף מרס 1920) וב-1 במאי 1921 ביפו, הוצבה השאלה במוקד התנועה, בייחוד לאחר שהקומינטרן, בכינוסו בבקו, קבע שהציונות היא משרתת האימפריאליזם הבריטי. כשברית-המועצות הטילה חרם על הציונות, הגדירו אז את השאלה הערבית ב"השומר הצעיר" כ"סתירה טרגית" בין ציונות לסוציאליזם.

סתירה זו הטביעה חותמה על דרכו הפוליטית של השמאל הציוני, משלילת המדינה היהודית וחלוקת הארץ, כשזו היתה תנאי להקמתה, מאז ועדת פיל עד להחלטת האו"ם ב-1947, וכן מתמיכה במדינה דו-לאומית כאידיאל "ציוני" (ומשום כך התנגדות חריפה לחלוקה בשנות השלושים והארבעים), עד לתביעה רועשת לחלוקת הארץ לאחר מלחמת ששת-הימים, בשל סכנת הדו-לאומיות בארץ-ישראל השלמה. כאשר לבטים אלה החלו לכרסם לא רק ב"שומר הצעיר" אלא גם במפלגת העבודה הפוסט בן-גוריונית ובקיבוץ המאוחד הפוסט-אקטיביסטי, התחולל בהם מעין "שינוי מין", בהנהגתם של שמעון פרס, המציג עצמו כיוורשו של בן-גוריון ושל יצחק רבין, אשר את מאבקו למינויו כראש-הממשלה החל כראש חוג יגאל אלון, והגיע עד פעילות חסרת מעצורים למען מדינה פלשתינאית בארץ-ישראל המערבית עם בירתה במזרח ירושלים. מפלגת העבודה נכבשה על-ידי צלי רשף ושולמית אלוני ללא קרב. אפשר לומר לה דברים שהטיח המחזאי הפולני ויספיאנסקי (Stanislaw Wyspiański) באיכרי פולין שבגדו במרד הפולני בשנת 1863, לאמור: "היתה לכם, שוטים, קרן זהב. בזבתם אותה, ועכשיו נותר לכם רק חבל התלייה!" לכם? או שמה לכולנו? ■

על קברו של הסוציאליזם מרקדת האנרכיה בזרועות הניהיליזם.

ריימון ארון